

БӨЛІМ: ОРЫС ТІЛІ

Орыс орфоэпиясы

ЖАРИЯЛАНДЫ
17.10.2023СІЛТЕМЕ
https://bilimger.kz/144819/

Бұл ғылымның пәні мен міндеттері сөздегі дыбыстар мен екпіндерді дұрыс айту. Орыстіліндегі сөздердің айтылу нормаларына тән болып көрінетін дыбыстарды үнемі айта бермеу (Мысалы: дауысты дыбыстың орнына сөз соңындағы дауыссыз дыбыстың айтылуы: бог, дуб, воз, год). Сонымен қатар, кейбір сөздердің бірнеше айтылулары бар, мысалы, [е] алдындағы дауыссыз дыбыстардың айтылуындағы өзгерістер. Дегенмен, нұсқалар болған кезде де, олардың кейбіреулері қолайлы деп саналады, ал басқалары қолайлы. Сондықтан орыс тілінде дұрыс сөйлеу үшін орфоэпиялық нормаларды білу және қолдану қажет.

Сөздердегі дыбыстар мен екпіндердің дұрысайтылмауы ешқандай қылмысқа әкелмейтін сияқты, бірақ іс жүзінде олай емес. Қателер, орфоэпиялық нормалардан ауытқу әңгімелесушінің назарын аударып, айтылған сөздің мағынасына емес, дұрыс айтылмағанына назар аударуға мәжбүр етеді. Мұның бәрі түсіну мен қарым-қатынасты қиындатады.

Мысалы, баяндамалардағы сөз дұрыс болуы керек, өйткені сонда ғана сөйлеуші өз сөзінің мағынасын тыңдаушыға жеткізе алады. Шешендік өнер саласында М.В. атындағы Мәскеу академиялық көркем театры. М.Горький және Малый академиялық театры әлі күнге дейін өз құндылықтарын сақтап келе жатыр. С. Мырзабектенің «Қазақ тілі фонетикасы» деген оқулығында: «Редукция бұл дауыстыларға байланысты құбылыс. Сөз ішіндегі дауыстының көмескіленуі», деген анықтама береді.

Сөздердің айтылуындағы айырмашылық әрқашан адамның білімсіздігімен байланысты бола бермейді. Ресей — миллиондаған шақырымғасозылатын орасан зор аумағы бар мемлекет. Ал Отанымыздың түкпір-түкпірінде орыстілділер орысша сөйлейді.

Дегенмен, айтылымға диалектілер мен диалектілердің айырмашылығынан басқа, адамдардың араласатын ортасы мен білім деңгейі де әсер етеді. Мысалы, күнделікті бейресми қарым-қатынаста барлық сөздер мен дыбыстар қысқартылғанымен, екінші жағынан, орфоэпия ережелері бойынша айтылмай, тек жазбаша түрде қолданылуы керек сөздерді айтуға болады. Сондай-ақ жаргон сөздерді, шет елдік сөздерді негізсіз алуды, анық емес дикция — мұның бәрі біздің сөйлеуімізді тілінің орфоэпиялық

нормаларынан алшақ етеді.

Орфоэпияның әдеби нормалары екі бөлікке бөлінеді:

дауысты және дауыссыз дыбыстардың айтылу ережелері,
екпіндердің айтылу ережелері.

Орфоэпиялық нормаларға мынадай белгілер тән:

Вариативтілік,

Тұрақтылық,

Жалпы міндеттілік сипаты,

Тілдік дәстүрмен келісу.

Орфоэпиялық ережелер мен нормаларды тұжырымдаумен мамандар – филологтар айналысады. Белгілі бір сөздің айтылуына қандай да бір түзетулер енгізбес бұрын ғалымдар бұл нұсқаның таралу деңгейін, өткен жылдардағы сөздік құрамымен тарихи-мәдени байланысын, тілдің заңдылықтары мен заңдылықтарын сақтауын сараптайды .

Орфоэпиялық стильдер Орыс тілінде барлығы үш айтылу стилі бөлінеді: Әдеби,

Кітаптық

Ауызекі.

Әдеби стильге көбінесе орыс тілінің айтылу ережелерін білетін білімді адамдар ие болады.

Кітап стилі барлық дыбыстар мен белгілердің анық айтылуымен ерекшеленеді. Көбінесе ол ғылыми үйірмелерде сөйлеу үшін қолданылады

Ауызекі сөйлеу стилі бейресми жағдайда қарым-қатынасқа қолайлы лексиканы қолданумен сипатталады. Көптеген адамдар оны пайдаланады.

Орфоэпияның бөлімдері Әдеби тілді меңгеру процесін жеңілдету үшін айтылу нормалары бірнеше бөлімдерге бөлінеді:

Дауысты дыбыстардың айтылуы;

Дауыссыз дыбыстардың айтылуы;

Арнайы грамматикалық сөз формаларының айтылуы;

Енген сөздердің айтылуы.

Айтылым нормалары негізінен орыс тіліндегі біріңғай фонетикалық заңдылықтарға

тәуелді, сол себептен фонетика нормалары мен орфоэпия нормалары ешқашан ажырамайды. Фонетиканың барлық заңдылықтарын білу, екпінді түсіну, сөздің түрін өзгерту кезінде екпінді өзгерту үшін бұл салада белгілі бір білімнің болуы қажет. Екі ғылым да сөйлеу дыбысын зерттейді. Фонетика мен орфоэпияның бір-біріне ұқсамау сәті – біріншісі дыбыстардың айтылуында вариативтілікке жол береді, ал орфоэпия – мұндай айтылудың нормағасай дұрыс нұсқасын анықтайтын ғылым

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.